

UNIVERSITATEA „BABEȘ- BOLYAI”
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE

TEZĂ DE DOCTORAT

INCURSIUNI ÎN ARTA ROMÂNEASCĂ MODERNĂ
VALORI ȘI CREATORII LOR ÎN COLECȚIA MUZEULUI DE ARTĂ DIN TÂRGU
MUREȘ
- REZUMAT -

Coordonator științific:

Prof. univ. dr. **NICOLAE SABĂU**

Doctorand:

CORA FLORINA FODOR

Cluj- Napoca

2013

CUPRINS

INTRODUCERE	3
1. Argument	3
2. Metodologie, surse și repere istoriografice	9
I. PREMISELE ȘI EVOLUȚIA COLECȚIEI DE ARTĂ DIN TÂRGU MUREȘ	20
1. Perioada 1913- 1944	20
1.1. Excurs: Aurel Ciupe și implicarea sa în destinul pinacotecii din Târgu- Mureș ...	29
2. Perioada 1945- 1989	39
3. Perioada 1990- prezent	46
II. ASCENDENȚE, INFLUENȚE ȘI TENDINȚE ÎNTR-UN VEAC DE ARTĂ MODERNĂ PE TERITORIUL ROMÂNESC	49
III. EVOLUȚII ARTISTICE ÎN CEA DE-A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX- LEA	58
1. Eclectism și academism: Theodor Aman, Constantin Dumitru Stahi, Sava Henția, Emanoil Bardasare	61
2. Promotori ai modernității artei românești și interferențe <i>plein-air</i> -iste barbizoniene: Nicolae Grigorescu și Ioan Andreescu	73
IV. ÎNCEPUT DE SECOL XX	92
1. Statuarea modernismului: Ștefan Luchian	93
2. Între real și himerele imaginației: Dimitrie Paciurea	102
V. IDENTITĂȚI INTERBELICE	107
1. Mineralitate și reflecție spirituală: Gheorghe Petrașcu și Theodor Pallady	111
2. Grupul celor patru: Ștefan Dimitrescu, Nicolae Tonitza, Francisc Șirato, Oscar Han.....	135

3. Spicuiuri din avangardă: Max Hermann Maxy, Hans Mattis Teutsch, Corneliu Michăilescu.....	161
4. Seducția Dobrogei și fascinația Balcicului	183
4.1. Coloriști și peisagiști, influențe impresioniste și cézanniene: Nicolae Dărăscu, Jean Al. Steriadi, Lucian Grigorescu, Samuel Mützner	187
4.2.Sensul monumentalității în atitudine, desen și culoare: Iosif Iser	215
4.3. Tentații foviste: Iorgulescu- Yor, Vasile Popescu	222
5. Marine și melancolii urbane: Marius Bunescu	234
6. Înțelegerea cerebrală a picturii: Camil Ressu	240
VI. MEDIUL ARTISTIC TRANSILVAN	248
1. Centrul artistic băimărean și modernistul Ziffer Sándor	249
2. Școala de arte frumoase din Cluj- Mentori și discipoli: Alexandru Popp, Aurel Ciupe, Romul Ladea, Ion Vlasiu, Eugen Gâscă, Tasso Marchini	257
VII. RĂDĂCINI INTERBELICE, DIRECȚII POSTBELICE	287
1. Dualismul artiștilor profesori: Alexandru Ciucurencu și Corneliu Baba	287
2. Sinteză și dramatism în singularitatea expresiei atemporale: Ion Țuculescu	294
CONCLUZII	303
BIBLIOGRAFIE	306
ANEXE	326

CUVINTE CHEIE

Muzeul de Artă Târgu Mureș, artă românească modernă, tendințe artistice, curente artistice, tradiție, modernism, academism, impresionism, post- impresionism, influențe cézanniene, expresionism, avangardă, Centrul artistic Baia Mare, Școala de Arte Frumoase din Cluj, Colonia de la Balcic.

REZUMAT

Lucrarea de față este consacrată unei teme plină de generozitate interpretațională și unui segment temporal larg. Artă românească modernă, desfășurată pe parcursul unui veac cuprins între cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX, prin operele și creatorii ei este un subiect care prin complexitatea sa, a provocat, provoacă și va provoca în permanență diverse interpretări sau reinterprețări, noi considerări, completări, considerări și chiar reconsiderări de ordin istoric, artistic, stilistic, estetic, etc. Acest fapt denotă perpetua actualitate a acesteia. Destinația lucrărilor de artă, valoarea lor, apartenența la un patrimoniu public, criteriile de selecție, modul prin care ajung ele în colecția unui muzeu provincial (transferuri, achiziții, donații), relevanța și reliefația etapelor de creație ale artistului prin intermediul lor, modul de organizare, preocuparea și punerea lor în valoare de către diriguitorii de moment ai destinelor unor astfel de colecții, caracteristicile, particularitățile, specificul, calitățile și lacunele lor, sunt elemente ale unei incitante cercetări.

Pentru a contura un parcurs coerent a evoluției tendințelor alegerea convențională a acestui secol de cercetare este validată și de delimitarea cu larghețea pe care o asigură cele două momente istorice: la limita inferioară, încheierea Revoluției de la 1848 și la cea superioară- postbelic și instaurarea definitivă și oficială a regimului comunist de la finele anilor '40, cele două puncte extreme marcând mutații radicale ulterioare, cu schimbări de idealuri, de mentalități, de gust ș.a.m.d. Aceste repere istorico- temporale coincid în planul artei pe de-o parte cu inserarea și adoptarea modernismului și conturarea în această direcție a artei pe teritoriul românesc, prin Theodor Aman iar, pe de altă parte, cu expoziția „Flacăra” din 1948, prima probă reușită pentru noua orientare realist- socialistă în artă, „pe tema omului zilei și a muncii sale”, care a marcat clar ruperea cu arta practică anterior și consfințind angajamentul colaboraționist al multora dintre artiști cu regimul, ceea ce a determinat o adevărată bulversare culturală. Theodor Aman este printre primii care fac pasajul spre

modernism, într-o formă incipientă, urmat din plin de Nicolae Grigorescu și Ioan Andreescu și statornicit în cele din urmă de Ștefan Luchian. La polul temporar opus, Ion Țuculescu, cel care poate aparține atât interbelicului prin parte din concepție cât și postbelicului nepervertit, prin ponderea, tematica și calitatea creației, aflat la întrepătrunderea dintre etapele temporale și totodată deasupra lor prin originalitate și sinteza creată. În alegerea lui Țuculescu drept „cap de pod”, nu pot să nu recunosc și factorul subiectiv, simpatia deosebită pentru creația acestui artist cu un număr mare de lucrări în colecția târgumureșeană care ar fi fost nedrept să fie neglijate. De altfel este singurul artist ale cărui lucrări au fost incluse și analizate deși au depășit limita temporală propusă, respectiv sfârșitul deceniului al patrulea. Chiar dacă sunt mulți artiști cu lucrări în colecție, care și-au început cariera în perioada anterioară acestei limite și au continuat-o multă după aceea, în a doua jumătate a secolului al XX-lea, le-am analizat doar pe cele aparținând etapei antecomuniste.

Am optat și pentru includerea artiștilor Alexandru Ciucurencu și Corneliu Baba, datorită importanței lor ca viguroși creatori de școală, cu mulți discipoli, lansând direcții, unul pe linia sensibilității culorii și altul pe cea a desenului, structurii și a compoziției solide, cu apel la vechii clasici. În cazul lui Ciucurencu este pusă în valoare o primă etapă consistentă, din creația sa, care îl consacrase deja în momentul producerii marii răsturnări de regim, având în colecție lucrări demonstrative relevante. În cazul lui C. Baba am făcut o foarte scurtă trecere în revistă a parcursului inițial, fără a-l putea exemplifica cu lucrări din acea perioadă, cele existente în colecția târgumureșeană depășind anii '60. Ambii au avut în repertoriul tematic ulterior și subiecte și motive conforme noii arte fără însă a sacrifica niciodată pictura de dragul temei. Bineînțeles sunt mulți alți artiști care fac trecerea de la interbelic la perioada următoare păstrându-și logica riguroasă a evoluției creației și caracterul lipsit de ostentație al schimbărilor, cu lucrări relevante în colecție dar care vor face obiectul unei viitoare cercetări.

Pornind de la faptul că lucrările alese au fost puțin tratate sau chiar neglijate, mare parte a lor dovedindu-se (în final) relevante pentru diferitele etape ale creației artiștilor notorii tratați, metoda, etapele cercetării și redactarea lucrării s-au impus cum era firesc, punând în discuție și analizând în primul rând opera de artă: pictură, sculptură sau lucrare de grafică și, pornind de la aceasta, aprecierea operei în ansamblu, din dorința de a recupera un număr cât mai important de lucrări neintroduse, marginalizate sau eliminate din circuitul public, prin păstrarea lor în depozit.

Pentru a putea aprecia și stabili importanța oricăreia dintre lucrările analizate a trebuit să mă raportez în primul rând la universul vizual al artistului în ansamblul lui, stabilind în ce măsură creația sa sau etape din ea sunt dependente și prinse în vechi maniere sau, dimpotrivă,

cuprind însușiri înnoitoare sau laturi artistice care au avut impact în rândul colegilor de breaslă și a urmașilor epigoni sau nu, și care e acela. Deopotrivă am urmărit traseul clasic de localizare în timp și spațiu a artistului și a lucrării, de descoperire a caracteristicilor universului și liniei formative, acumulările, influențele posibile sau sigure depistate la nivelul operelor, apartenența artistului la un grup sau tendință, cochetarea cu vreun curent sau lansarea unei direcții, participările expoziționale, modul de receptare de către publicul, colecționarii, critica și istoricii de artă ai timpului și de către cei din vremurile ulterioare, analizarea și comentarea operelor în succesiunea lor cronologică, procedeu mult mai simplu în cazul lucrărilor datate și mult mai hazardant în cazul celor nedatate, prin propunerea de datare pe care am făcut-o bazându-mă pe analiza comparativă cu alte lucrări ale artistului având în vedere periplul biografic al acestuia, genul, tematica, felul de compunere, pensulația, semnătura, etc.; analiza stilistică ca rezultat al examinării procedeelelor artistice folosite de autor, a mijloacelor de exprimare plastică generale și specifice și analizarea categoriei estetice în care poate fi încadrată, depistarea participării lucrării în expozițiile pe care autorul le-a avut în timpul vieții, circulația ei în expozițiile ulterioare și de când există în colecția târgumureșeană, modalitatea de intrare în această colecție, depistarea în unele cazuri, a deținătorilor anteriori și identificarea în literatura de specialitate a unei eventuale reproduceri și/sau mențiuni cu privire la lucrarea în discuție.

Am cuprins un scurt istoric al colecției târgumureșene în ansamblu, cu accent pe cea de artă românească modernă (pentru o mai bună cunoaștere și înțelegere a evenimentelor hotărâtoare din dinamica patrimoniului și a lucrărilor analizate), inventarul (pentru rigoarea datelor muzeografice) și descrierea analitică (pentru o reală și împărtășită bucurie estetică), drept consecință a intimității avute cu lucrarea de artă.

Pentru prezentarea cronologică, istorică și evolutivă menită să deslușească pe de-o parte localizarea lucrărilor în cadrul unei colecții de artă românească modernă, a acesteia în cadrul unui patrimoniu și a dinamicii acestuia în timp și, pe de altă parte, prin intermediul lucrărilor alese, să pună în lumină amploarea și avatarurile desfășurării fenomenului artistic modern de pe teritoriul românesc, în etapele și momentele sale semnificative, din perioada cuprinsă între a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX, am structurat această teză în șapte capitole, care, la rândul lor, cuprind fiecare mai multe subcapitole, la care se adaugă argumentul, câteva repere de metodologie și de istoriografie, bibliografia și anexele. Fiecare capitol și subcapitol prezintă în introducere câteva aprecieri privind elemente istorico-artistice definitorii ale perioadei în discuție, situația artei în general, câteva date relevante despre marile tendințe și stiluri ale momentului în context local, național și

europăean, câteva considerații caracteristice despre artiștii supuși analizei, despre influențele captate de aceștia și despre cele emanate și vehiculate la rândul lor în atmosfera și mediul artistic al momentului. Concluzii succinte despre lucrările tratate și despre locul creatorului lor cuprins în fiecare subcapitol și despre contribuția sa la arta modernă națională și chiar universală, sunt plasate în încheierea fiecărei asemenea părți.

Primul capitol propune o incursiune în istoricul, dinamica și modificarea evolutivă a colecției Muzeului de Artă din Târgu Mureș, de la constituirea ei în 1913 până în prezent. Acest capitol cuprinde trei subcapitole structurate cronologic, în funcție de evenimentele politico-istorice care au influențat hotărâtor structura și dezvoltarea colecției Muzeului pe parcursul unui secol de ființare, cu un excurs dedicat importanței rolului unuia dintre custozii, respectiv artistul Aurel Ciupe, la constituirea nucleului colecției de artă românească modernă. Această încercare cât mai unitară, de completare, sistematizare și clarificare pe baze documentare a istoricului colecției de artă târgumureșeană în ansamblul ei, cu accent pe constituirea colecției de artă românească modernă, era necesară pentru a oferi cât mai multe informații și explicații care localizează lucrările în discuție și alcătuiesc cadrul de desfășurare și preambulul pentru următoarele capitole.

Capitolul al doilea prezintă o serie de considerații introductive care profilează pe scurt mediul istoric, cultural și artistic pe fondul căruia se urmărește tema propusă și marile tendințe artistice care traversează secolul de artă tratat.

Capitolul al treilea se referă la transformările artistice care au avut loc pe parcursul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea pe teritoriul românesc, eforturile de trecere la arta modernă prin Theodor Aman, mai apoi, înregimentarea modernismului în cadrul artei românești și inserarea definitivă a acestuia în fondul european prin Nicolae Grigorescu și Ioan Andreescu și pe de altă parte, neputința depășirii unor limite și păstrarea în limitele unor manifestări academice a unor artiști precum Sava Henția, Constantin Dumitru Stahi sau Emanoil Bardasare. Aceste modificări au fost exemplificate prin creațiile artiștilor existente în patrimoniul târgumureșean.

Cel de-al patrulea capitol se apleacă asupra unei alte etape decisive pentru pictura și sculptura românească și statornicirea lor în modernism, respectiv pasajul dintre cele două secole: al XIX-lea și al XX-lea, prin Ștefan Luchian și Dimitrie Paciurea.

Al cincilea capitol, și cel mai consistent, prezintă în cele șase subcapitole o serie de personalități artistice care au activat în perioada dintre cele două războaie mondiale, și care fie își continuă activitatea antebelică și parcurg acum etapa de deplină maturitate, cum sunt Gheorghe Petrașcu și Theodor Pallady; fie își găsesc anumite afinități amicale, de concepție

și de viziune artistică alcătuind grupări cum este cazul „Grupului celor patru” format din Nicolae Tonitza, Francisc Șirato, Ștefan Dimitrescu și Oscar Han; fie se opun tradiției și caută formule noi, radicale, de exprimare, cum sunt reprezentanții avangardei: Max Herman Maxy, Hans Mattis Teutsch și Corneliu Michăilescu; fie se lasă seduși de pitorescul malului Mării Negre cu arida Dobroge și fascinantul Balcic, căutând formule proprii de interpretare a peisajului și a straniilor personaje a acestor zone, în cheie impresionistă, postimpresionistă-cézanniană sau fovistă, cu accente diferite pe desen, culoare sau structură în funcție de personalitatea fiecăruia, așa cum o demonstrează Nicolae Dărăscu, Jean Alexandru Steriadi, Lucian Grigorescu, Iosif Iser, Petre Iorgulescu- Yor și Vasile Popescu; fie își construiesc drumul pe linia realismului nealterat cu o viziune clară și sobră asupra vieții în general, și în detaliu stăruind asupra înțelegerii lumii satului românesc cum se dezvoltă Camil Ressu; fie se lasă conduși de sentimentele stârnite de peisajul urban sau al țărmurilor apelor, cum e cazul lui Marius Bunescu.

Al șaselea capitol este dedicat câtorva personalități artistice din spațiul intracarpatic, mentori, discipoli și creatori de noi tendințe ai Școlii de Arte Frumoase de la Cluj și din centrul artistic de la Baia Mare și respectiv aportului lor la arta românească modernă prin Alexandru Popp, Aurel Ciupe, Romul Ladea, Ion Vlasiu, Eugen Gâscă, Tasso Marchini și Ziffer Sándor.

Capitolul șapte și ultimul, conturează două dintre direcțiile lansate în interbelic și continuate după aceea, pe linia senzitivității culorii pe de-o parte și pe de altă parte, pe traseul rigurozității și seriozității compoziționale și a mesajului cu simbolistică profundă, cu apel la vechii clasici, prin intermediul personalității celor doi artiști- profesori Alexandru Ciucurencu și Corneliu Baba. Acest capitol se încheie cu cel care, deși aparține postbelicului ca preponderență a lucrărilor, prin forța sintezei și expresia atât de personală se ridică deasupra timpului său, respectiv Ion Țuculescu.

Textul tezei este însoțit de anexe care conțin diferite documente din arhivele naționale și particulare, relevante pentru diferitele etape de evoluție ale colecției Muzeului de Artă din Târgu Mureș și reproducerile lucrărilor studiate, ca argumente vizuale principale.

Dacă marginalizarea anterioară a studiului acestor lucrări m-a făcut să pun la îndoială calitatea și relevanța lor, finalul demersului duce la concluzia că ele sunt cu adevărat valori de referință care merită repuse în circuit. Dar, cum menționa și istoricul de artă Amelia Pavel în lucrarea sa dedicată artei românești interbelice: „La urma urmei, celebritatea și chiar valoarea nu se definesc și nici nu se definitivează de la sine: soarta, adică prezența, părerea și acțiunea celorlalți sunt decisive”.